



**ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE**

NAIH nyilvántartási szám: 40689

Az alapvető jogok biztosának

JELENTÉSE

az AJB-844/2019. számú ügyben
(előzmény: AJB-5154/2018.)

Érintett szervek:

- II. Rákóczi Ferenc Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Téglás
- Baptista Szeretetszolgálat Egyházi Jogi Személy, Budapest

2019.

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-844/2019. számú ügyben
(előzmény: AJB-5154/2018.)**

Az eljárás megindítása

Egy édesanya panaszbeadványában azt sérelmezte, hogy a gyermekét a II. Rákóczi Ferenc Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Baptista Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolában (a továbbiakban: Iskola) osztályfőnöke több alkalommal arcon ütötte, illetve folyamatosan ordított vele. A panaszos szülő beadványában utalt arra is, hogy tudomása szerint hasonló bántalmazás nemcsak gyermekét érintette, hanem az Iskola más tanulóit is. Előadta, hogy az ügyben hiába fordult az Iskola vezetőjéhez, majd a fenntartóhoz, a Baptista Szeretetszolgálat Egyházi Jogi Személy vezetőségéhez (a továbbiakban: Fenntartó) a kérdéseire nem kapott érdemi választ.

Tekintettel arra, hogy a panaszbeadványban foglaltak alapján felmerült a jogállamiság elvével és alapvető jogokkal összefüggő visszásság gyanúja, ezért az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 18. § (1) bekezdése alapján vizsgálatot indítottam. A vizsgálat eredményes lefolytatása érdekében részletes tájékoztatást kértem mind az Iskola, mind a Fenntartó vezetőjétől, majd az eset kapcsán az Emberi Erőforrások Minisztériuma oktatásért felelős államtitkára álláspontjának megismerését is szükségesnek tartottam.

Az érintett alapvető jogok és elvek

- a jogállamiság elve és a jobbiztonság követelménye: *„Magyarország független, demokratikus jogállam.”* [Alaptörvény B) cikk (2) bekezdés];
- az emberi méltósághoz való jog és a kínzás, kegyetlen bánásmód tilalma: *„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.”* [Alaptörvény II. cikk], valamint *„Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani.”* [Alaptörvény III. cikk];
- a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga: *„Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”* [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés];
- a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék.”* [Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdés];
- a jogorvoslathoz való jog: *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.”* [Alaptörvény XXIV. cikk (7) bekezdés].

Az alkalmazott jogszabályok

- általános közigazgatási rendtartásról 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.);
- a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.)
- a köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Nkt.);
- a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.)
- a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Egyezmény)
- a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet (a továbbiakban: EMMI rendelet).

A megállapított tényállás

1. Az *Iskola igazgatójának* tájékoztatása szerint a szülő az eset másnapján, 2018. október 2-án fordult hozzá azt sérelmezve, hogy a gyermekét a napköziben a tanára megpofozta, mikor a gyermek oldalra nézett. Hivatkozott arra is, hogy a tanár a panaszos gyermekét már korábban is bántotta, csak arról a szülő későn szerzett tudomást. A szülő az igazgatóval megosztotta, hogy a tanár rendszeresen ordibál, pofozkodik és rángatja a gyerekeket. A legutóbbi esetről a lánya elmondta, hogy amikor a pofon csattant, fájt és utána sírt, mire a tanár válasza annyi volt, nem tehet róla, hogy sír. Mindezek miatt a szülő kérte a pedagógus azonnali eltávolítását az Iskolából.

A szülő panaszának beérkezésétől az igazgató haladéktalanul tájékoztatta a Fenntartót. A Fenntartó ezt követően felhívta az igazgató figyelmét arra, hogy a köznevelési intézmény vezetője felel az intézmény szakszerű és törvényes működéséért, mindezek ismeretében haladéktalanul és soron kívül vizsgálja ki a panaszt és ennek eredményéről a Fenntartót tájékoztassa. A panasz kivizsgálását az Iskola igazgatója 2018. október 4-re tűzte ki, erről szóban és írásban is értesítette a panaszt benyújtó szülőt, az érintett pedagógust, az érintett tanulókat és törvényes képviselőiket. A kivizsgálásban az Iskola igazgatójának kérésére szakmai segítséget nyújtva részt vett a Fenntartó illetékes igazgatója. Meghallgatták az érintett pedagógust, az osztályban tanító társpedagógust, a gyermeket és szüleit, a gyermek körül ülő gyermekeket, szülőket és a munkaközösség vezetőjét.

Az Iskola igazgatója által lefolytatott vizsgálat megállapította, miszerint a gyermekek felpofozására nem került sor, azonban a tanár a „*fejbe kőlintást*” módszeresen alkalmazta. A szülők erről tudtak, azonban azt nem észrevételezték, mivel annak „*funkciója pusztán a figyelemfelkeltés, a tanulók jobb munkára való ösztönzése volt. E testi kontaktust nem ártó szándékkal, és nem indulatból tette a pedagógus.*” A meghallgatások alapján a tanulók azt értették a pofozkodáson, ha a tanító néni hátulról a fejükre paskol. 2018. október 8-án az osztály szülői közössége megfogalmazta véleményét, hogy „egyetértünk az osztályfőnök nevelési-oktatási elveivel, támogatjuk munkáját; nem tartjuk megoldásnak leváltását.”

A feltárt körülmények alapján az Iskola igazgatója a tanárnóval szemben munkáltatói jogkörében eljárva 2018. október 9-én intézkedett, amelynél figyelemmel volt az osztály szülői közösségének írásbeli álláspontjára. A munkáltatói intézkedés megtételéről az igazgató 2018. október 9-én személyesen tájékoztatta az érintett gyermek édesanyját, majd tájékoztatását írásban 2018. október 25-én is megfogalmazta a szülő felé. A szülő a tájékoztatás kézhezvételét követően írásbeli panaszt tett a Fenntartónál, amit kiegészített azzal, hogy „*a kislányom azóta is fél a tanárnótól, ha iskolába kell menni, fáj a hasa, fészült, az ételt nem eszi meg*”. Továbbá a szülő egy másik gyermek tekintetében is valószínűsített egy újabb bántalmazást.

A Fenntartó a panaszbeadvány új elemei (tanuló állapota, másik tanuló bántalmazása) kapcsán kérte az Iskola igazgatójának vizsgálatát. Ezt követően a panaszos gyermeke tekintetében meghallgatta a gyermeket tanító másik pedagógust, aki a tanuló gyenge teljesítményét elemezte, amelynek háttérében az otthoni gyakorlás hiányát és képességei korlátait nevesítette, aki szerint a szülő nem megfelelő elvárásokat támaszt a kislánnyal szemben. A problémákat a tavalyi tanévben többször jelezték a szülő felé. Meghallgatták az érintett pedagógust is, aki nem tudott a kislány szorongásáról, mivel ezt a szülők nem jelezték. A problémát ő is inkább a kislány képességeinek hiányában jelölte meg. Az előzőeket erősítette meg a tanuló tanító további másik pedagógus is.

Az Iskola igazgatója ezt követően megkeresésemre adott válaszában részletesen ismertette az érintett tanár pedagógusi érényeit, és jelezte, hogy *a továbbiakban is számít a munkájára.*

A vizsgálatnál párhuzamosan az Iskola igazgatója tájékoztató levelében kérte a szülő nyilatkozatát arról, hogy a gyermek érdekeit szem előtt tartva lehetőség van a gyermeket másik tanulócsoportba helyezni. E levélben az Iskola igazgatója azt is megfogalmazta, hogy „*ha él a szülő a szabad iskolaválasztás jogával – megértve döntését – szívesen segíték új iskolát választani gyermeke számára. Kérem, írásbeli nyilatkozatát az új tanulócsoport vagy új iskola választásáról 5 napon belül hozzám eljuttatni szíveskedjen!*”. Mindezzel egy időben a szülő által valószínűsített másik bántalmazást is kivizsgálták, az esetről készült videó felvétel alapján az Iskola megállapította, hogy bántalmazás nem történt. A panaszos szülő 2018. december 10-én, telefonon tájékoztatta az igazgatót az iskolaváltás tényéről, majd megérkezett az Iskolához a másik iskola befogadó nyilatkozata.

2. A Fenntartó képviselőjében az oktatási főigazgató megkeresésemre adott válaszában megerősítette az Iskola igazgatója által már ismertetett tényeket. Jelezte, hogy az Iskola igazgatója 2018. október 25-én a panasz kivizsgálását követően tájékoztatta a Fenntartót a vizsgálat eredményéről és arról is, hogy erről a szülő is tájékoztatást kapott. Az Iskola igazgatója munkáltatói intézkedést kezdeményezett az érintett pedagógus irányába. A szülő az Iskola válaszával szemben panasszal fordult 2018. november 8-án a Fenntartóhoz. A szülő panaszában előadta gyermeke bántalmazását, továbbá panasszal élt az Iskola által lefolytatott „fegyelmi eljárás” jogszerűségével, a keletkezett dokumentumok iktatószámának hiányával, a panasz kivizsgálásával, továbbá egy másik tanuló sérelmére elkövetett pofozkodást jelentett be. A panaszos szülő a fentiekben túl sérelmezte az Iskolától kapott tájékoztatás nem megfelelő voltát, valamint annak hivatalos iktatás nélkül történő kezelését.

A Fenntartó a beérkezett panaszt kivizsgálta, és ennek eredményéről 2018. december 7-i levelében tájékoztatta a szülőt. A Fenntartó megállapította, hogy az Iskola a szülői panaszt soron kívül kivizsgálta. Az iskola a kivizsgálás során az érintett személyeket meghallgatta. A kiskorú személyek meghallgatása során a szülők jelen voltak. Az intézményi vizsgálat célja a tényállás tisztázása és ez alapján a szükséges intézkedések meghozatala volt. A Fenntartó rendelkezésére álló adatok szerint az Iskola igazgatója a szülői panasz kivizsgálása nyomán munkáltatói intézkedést tett, amit az eset összes körülményeire, a következményekre, az osztály szülői közösségének írásbeli álláspontjára tekintettel hozott meg. Saját hatáskörben eljárva munkáltatói szankciót alkalmazott, amely szankciótól a döntés szerint kellő visszatartó erőt vár. A Fenntartó a fentiekben túl tájékoztatta a szülőt, hogy az intézményben a munkáltatói jogokat az iskola igazgatója gyakorolja valamennyi munkavállaló felett. Az esettel kapcsolatos munkáltatói és egyéb konzekvenciák levonása, a szükséges intézkedések megtétele az ő joga és kötelezettsége. A Fenntartó ezért bármely az intézményben foglalkoztatott, a munkavállaló munkaviszonyát érintő döntést nem hozhat, mivel munkáltatói jogokat a panasszal érintett munkavállaló tekintetében nem gyakorol, az intézményvezető e jogkörének elvonására nincs lehetőség.

A szülői panaszban az érintett pedagógussal kapcsolatos konkrét munkáltatói döntés meghozatalának módjával, a döntéssel, valamint a személyes adatokat is tartalmazó tájékoztatással kapcsolatban a Fenntartó tájékoztatta a szülőt, hogy a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 10. § (2) bekezdése szerint a munkáltató köteles a munkavállalót tájékoztatni személyes adatainak kezeléséről. A munkáltató a munkavállalóra vonatkozó tény, adatot, véleményt harmadik személyek csak törvényben meghatározott esetben vagy a munkavállaló hozzájárulásával közölhet. Figyelemmel a fentiekre a Fenntartó tájékoztatta a szülőt, hogy a munkaügyi intézkedések vonatkozásában az érintett munkavállaló, illetőleg az intézményvezető hozzájárulása szükséges, ezért a nevezett személyeket a szülőnek kell megkeresni egy esetleges hozzájárulás megadása céljából. A szülői panaszban egy másik gyermek sérelmére elkövetett bántalmazás ügyében a Fenntartó megkereste az Iskola igazgatóját és kérte az eset azonnali kivizsgálását és az erről történő tájékoztatást. Az Iskolai vizsgálat azonban nem igazolta a szülő által leírtakat. A Fenntartó a szülői panasz kivizsgálását követően, az eset valamennyi körülményét figyelembe véve úgy döntött, hogy az Iskola igazgatóját a „munkahelyén tanúsított magatartásával és munkaköri feladatai ellátásával összefüggésben munkáltatói figyelmeztetésben részesíti.”

A Fenntartó megállapította, hogy a szülői panaszt kivizsgálták, de „*az intézményvezető a panasz beérkezését követően nem intézkedett haladéktalanul*”. A munkavállaló által elkövetettek tisztázására intézkedésre nem került sor a munkáltatói jogkör gyakorlója részéről, a szülői bejelentés kivizsgálása csak a Fenntartó munkatársának bekapcsolódását követően került sor.

3. Az elődöm megkeresésére az EMMI oktatási államtitkára általános jelleggel kifejtette, hogy a köznevelési jogorvoslati eljárás legfőbb jellemzője a teljes körűség, mivel a törvényben foglalt kivételekkel az iskola minden döntése, intézkedése, mulasztása ellen jogorvoslati lehetőséget biztosít a szülőnek, a tanulónak. Kiemelte azt is, hogy az eljárás *formátlan*, akár szóban és írásban is megtehető, és egyaránt irányulhat az iskola szóbeli vagy írásbeli döntése, mulasztása ellen.

Az Nkt. 37. § (3) bekezdése szabályozza a másodfokú eljárást. Ez a hatáskör a fenntartót

illeti meg, amely másodfokú döntést hoz – iskolai vonatkozásban – a jogszabálysértésre vagy az intézmény belső szabályzatának megsértésére hivatkozással benyújtott kérelem, továbbá a tanulói jogviszony, valamint a tanulói fegyelmi ügyekkel kapcsolatban érdeksérelemre hivatkozással benyújtott kérelmek esetében. Az ágazati törvény garanciális rendelkezésként rögzíti, hogy a másodfokú döntéshozatalban ki járhat el; ennek megfelelően állami fenntartású iskolában a fenntartó vezetője, más fenntartó esetén jogi és igazgatási képzési területen szerzett felsőfokú végzettséggel és szakképzettséggel vagy a döntéshozó nevelési-oktatási intézményben igazgatói munkakör betöltésére jogosító felsőfokú végzettséggel rendelkező személy hozhat döntést.

Az Nkt. 38. §-a szabályozza, hogy a fenntartó a másodfokú jogorvoslati eljárásban milyen tartalmú döntést hozhat, ennek megfelelően a jogorvoslati kérelmet elutasíthatja, a döntést megváltoztathatja vagy megsemmisítheti, és a nevelési-oktatási intézményt új döntés meghozatalára utasíthatja. Egyben hangsúlyozta, hogy *a köznevelési jogorvoslati eljárás nem közigazgatási hatósági eljárás* – hiszen első- és másodfokon nem közigazgatási hatóságok járnak el –, ugyanakkor az Nkt. az *Ákr. meghatározott eljárási szabályainak alkalmazását rendeli el*. Ennek célja, hogy az iskolai és fenntartói döntéshozatal gyakorlata egységes és átlátható legyen. Mindezek alapján az államtitkár szerint a hatályos Nkt. megfelelő módon biztosítja az iskolai elsőfokú és a fenntartói másodfokú döntés meghozatalának jogi kereteit. Jelezte, hogy *„ezen túlmenően az adott döntéshozón múlik, hogy a vonatkozó szabályokat mennyiben képes, mennyiben kívánja betartani, alkalmazni.”*

Az államtitkár álláspontja szerint a pedagógus által elkövetett testi és lelki kínzás – a bírói gyakorlattal összhangban – *a legsúlyosabb szakmai kötelezettségzegés körébe tartozik*. Az Nkt. 46. § (2) bekezdése éppen ezért alapvető jelleggel rögzíti a tanulói jogok katalógusa élén, hogy a gyermek, a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani fizikai és lelki erőszakkal szemben. A gyermek és a tanuló nem vethető alá testi és lelki fenyegetésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak. Az emberi méltósághoz való jog az oktatási szereplőket életkorukra való tekintet nélkül megilleti. Az iskolai tanári erőszak kivizsgálása és szankcionálása alapvetően a munkáltatói jogkörbe tartozó feladat. Ennek során a munkáltatói jogok gyakorlója az eset összes körülményeinek mérlegelése alapján hoz döntést, amely ellen a foglalkoztatási jogszabályok szerint a bírósági út biztosított.

Az intézményvezetőnek minden bántalmazási vagy annak gyanúját felvető esetet haladéktalanul ki kell vizsgálnia és a szükséges intézkedést meg kell tennie. E munkáltatói jog az intézményvezetőtől nem vonható el, még a fenntartó által sem, amely az Nkt. 83. § (2) bekezdés e) pontja alapján szülői panasz esetén jogosult ellenőrizni az iskola működésének törvényességét. E vizsgálat azonban fényt deríthet arra, hogy az igazgatói vizsgálat alapos volt-e, az iskola gyakorlata körében egyedi esetről van-e szó, illetve az igazgató az összes körülményt kellő súllyal mérlegelte-e. A tanári erőszakba vagy annak gyanújába került pedagógus *fokozott munkáltatói figyelem* mellett foglalkoztatható tovább, valamint szükség lehet speciális képzésre kötelezésre is. Az adott munkáltató felelőssége annak eldöntése, hogy a történetek ismeretében alkalmasnak találja-e a továbbiakban a tanulókkal való munkavégzésre az érintett tanárt.

A vizsgálat megállapításai

I. A hatáskör tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, az ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. Az Ajbt. 18. § (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha hatóság (ideértve a közszolgáltatást végző szervet is) tevékenysége vagy mulasztása az alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár, feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az Ajbt. 18. § (2) bekezdés a) pontja értelmében közszolgáltatást végző szervnek minősül függetlenül attól, *hogy milyen szervezeti formában működik az állami vagy önkormányzati feladatot ellátó, illetve e feladat ellátásában közreműködő szerv*. Az Nkt. 1. § (2) bekezdésében rögzíti, hogy a köznevelés közszolgálat, és amelynek általános kereteit és garanciáit az állam biztosítja. Az Nkt. 2.

§ (1) bekezdése kimondja, hogy az Alaptörvényben foglalt ingyenes és kötelező alapfokú, ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú oktatáshoz való jog biztosítása a magyar állam közszolgálati feladata. Az Nkt. 2. § (3) bekezdése értelmében köznevelési intézményt az állam, valamint a törvény keretei között többek között az egyházi jogi személy alapíthat és tarthat fenn, ha a tevékenység folytatásának jogát – jogszabályban foglaltak szerint – megszerezte.

Az előzőekre tekintettel tehát az egyház által fenntartott iskola, valamint annak fenntartója egyértelműen a közszolgáltatást végző szervek közé sorolható, így az ombudsman vizsgálati jogosultsága az érintett intézményekre, illetve a fenntartóra egyértelműen kiterjed.

II. Az érintett alapvető jogok és elvek tekintetében

Az alapjogi biztos egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az országgyűlési biztos következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjogkorlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi teszteket.

Az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek szövege az Alaptörvény Negyedik Módosításának hatályba lépését követően továbbra is nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében jellemzően nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amely ellentétesek volnának a korábbi alkotmányunk szövegével.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában kiemelte, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény Negyedik Módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki, hogy „az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”

Ha összevetjük az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében, II. cikkében, XVI. cikk (1) bekezdésében foglaltakat a korábbi Alkotmány 2. § (1) bekezdésének, 54. § (1) bekezdésének és 67. § (1) bekezdésének szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a vizsgálat tárgyát képező jogállamiság elve, emberi méltósághoz való jog, valamint a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga tekintetében nem hoz olyan érdemi változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat elvetését, tartalmi átértékelését alátámasztaná. Így pedig az elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok és az alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozatai indokolásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket. A tisztességes eljárás jogának érvényesülése kapcsán érdemes kiemelni, hogy immár külön alkotmányi rendelkezés nevesíti a tisztességes hatósági eljáráshoz való jogot.

1. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróság korábbi töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. Az Alkotmánybíróság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve

kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Az Alkotmánybíróság döntéseiben felhívta a figyelmet, hogy a jogállamiságnak számos összetevője van, az egyik legfontosabb alapkövetelmény *a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége:* a közhatalommal rendelkező szervek a jog által megállapított működési rendben, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket. Demokratikus jogállamban ahhoz, hogy a személyek életviszonyaikat, működésüket, magatartásukat a jog által előírtakhoz tudják igazítani, az elvárt kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni, *szükség van a joganyag és a jogi eljárások stabilitására.* A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.

2. Az Alaptörvény II. cikke alapján az emberi méltóság sérthetetlen, minden embernek *joga van az élethez és az emberi méltósághoz.* A korábban irányadó és az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírósági gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. Az Alkotmánybíróság az ember életét és méltóságát egységben szemlélte: nem választhatók külön az ember társadalmi és biológiai dimenziójához fűzhető jogok. Az emberi méltósághoz fűződő jog az alkotmánybíróság gyakorlatában nem a személy szubjektumától függő méltóságérzethez kapcsolódott, hanem azt jelentette, hogy a jog az életet az emberi minőséggel együtt ismeri el, és kapcsol ahhoz elidegeníthetetlen jogokat. Az Alkotmánybíróság szerint az emberi méltósághoz való jog a természetes személyek autonómiáját jelenti, vagyis az önrendelkezésüknek egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja van, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak e felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érinthetetlen lényegük.

3. *A gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát* az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése rögzíti. A gyermeket főszabályként minden olyan alapjog megillet, mint bármely más embert, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt a felnőtté váláshoz. Így kifejezetten a gyermekek jogaként rögzíti a törvény a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemre és gondoskodásra való jogot. E védelemre és gondoskodásra a gyermek mindenkivel szemben igényt tarthat. Ennek megfelelően a gyermek szülei, családja, az állam és a társadalom valamennyi tagja is köteles a gyermek jogait tiszteletben tartani, és a társadalom fennmaradásának zálogaként biztosítani számára a megfelelő fejlődéséhez szükséges feltételeket. *A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga az állam köteleességét alapozza meg a gyermek személyiségfejlődése intézményes védelmére. A gyermek, mint az alapjogok alanya oldalán az életkorból adódó hátrányokat az állam oldaláról az az intézményvédelmi kötelezettség egyenlíti ki, hogy az államnak aktívan kell cselekednie a gyermekek alapvető jogainak előmozdítása, érvényesülése és védelme érdekében.*

A Gyermekjogi Egyezmény preambuluma rögzíti, hogy a gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után egyaránt. A *Gyermekjogi Egyezmény* 1991-től a magyar belső jog részévé vált, részes államként Magyarország kötelezettséget vállalt a gyermekkel foglalkozó, védelmét biztosító intézmények létesítésére, és ezen intézményekben a jogszabályoknak megfelelő szakmai létszám, szakértelem, biztonság, az egészséges környezetet biztosítására. Az *Egyezmény 3. cikke* minden gyermekekkel kapcsolatba kerülő intézményt és hatóságot a gyermek legjobb érdekének megfelelő eljárásra, döntésre kötelez. A gyerekek egyenlő jogait, méltóságuk, fizikai és személyes épségük tiszteletben tartását az *Egyezmény 19. cikke* hangsúlyozza: a gyermeket védeni kell a fizikai vagy érzelmi erőszak minden formájától, amíg a szülők vagy mások gondozásában (pl. gyermekotthon, óvoda, iskola) van.

4. Az Alaptörvény XXIV. cikke immár kinyilvánítja a *tiszteletes eljáráshoz való jogot.* Az Alkotmánybíróság döntéseiben felhívta a figyelmet arra, hogy a jogállamiságnak számos

összetevője van. Irányadó alkotmánybírói tétel, hogy a jogállamiság elvéből folyó egyik legfontosabb alapkövetelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége. A közigazgatás törvényessége akkor valósul meg, ha jogilag szabályozott eljárási keretek között működik, a jogkorlátozásra adott felhatalmazást pedig törvényi szinten pontosan kell meghatározni. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a kiszámíthatóság – beleértve az egységes jogalkalmazást – és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok, szabadságjogok védelmével, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást.

5. Az Alaptörvény a *jogorvoslathoz való jogot* az alkotmányos alapjogok között rögzíti. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. Az Alkotmánybírói állandó gyakorlata szerint a jogorvoslathoz való jog, mint alkotmányos alapjog immanens tartalma az érdemi határozatok tekintetében, a más szervhez vagy ugyanazon szervezeten belüli magasabb fórumhoz fordulás lehetősége. A jogorvoslathoz való jog tényleges érvényesüléséhez a „jogorvoslás” lehetősége, vagyis az is szükséges, hogy a jogorvoslat fogalmilag és szubsztanciálisan tartalmazza a jogsérelem orvosolhatóságát. A jogorvoslathoz való jognak az Alaptörvényben való garantálása a rendes jogorvoslatra vonatkozik.

A jogorvoslathoz való jog lényeges tartalma kiterjed a jogorvoslati lehetőségről vagy annak hiányáról való tájékoztatásra is. A tájékoztatási kötelezettséget az egyes eljárási kódexek is kiemelik, hangsúlyozva, hogy a jogorvoslatról való tájékoztatás nem múlhat az egyes hatóságok mérlegelésén, belátásán. A jogorvoslathoz való jog törvényben meghatározottak szerint gyakorolható, ezért az egyes eljárásokban eltérő szabályozás lehetséges. Az érintettnek tehát minden olyan esetben, amikor azt az adott jogszabály lehetővé teszi, meg kell adni a lehetőséget arra, hogy az általa sérelmezett döntés ellen jogorvoslattal éljen. A jogorvoslati fórumnak ennek megfelelően döntési helyzetben kell lennie. A formális, a jogi szabályozás miatt eleve kilátástalan jogorvoslat nem kielégítő. Lényeges, hogy a *közigazgatási eljárásokon kívül eső eljárásokban is eleget kell tenni a jogorvoslati lehetőségekről való tájékoztatásnak*. A jogorvoslati lehetőség biztosítása tehát *nem formai* (jogszabály biztosítja vagy kizárja), *hanem tartalmi* (ténylegesen biztosítva volt-e) kérdés.

III. Az ügy érdeme tekintetében

1. Az Iskola igazgatójának eljárása a szülői panasz tárgyában

1.1 A köznevelési intézmények intézkedéseit kifogásoló szülők által benyújtott kérelmek tartalmuk alapján igen *sokszínűek lehetnek*, számos közülük akár azonnal, szóban is eldönthető, az esetek jelentős része azonban a köznevelési intézmény részéről *megfontolt döntést* kíván, ilyen a jelen ügy tárgyát képező, a pedagógus magatartásával összefüggő sérelem elbírálása is.

Az iskolák által hozott döntésekre vonatkozó legfontosabb szabályokat az EMMI rendelet rögzíti. Az EMMI rendelet 83. § (4) bekezdése értelmében a nevelési-oktatási intézmény a döntését határozatba foglalja, ha a kérelmet részben vagy egészben elutasítja, vagy kérelem hiányában hoz a gyermekre, tanulóra hátrányos döntést, vagy a *tanuló, kiskorú tanuló esetén a szülő kéri a döntés határozatba foglalását*. Az EMMI rendelet 85. §-a meghatározza azon *tartalmi követelményeket*, amiket a nevelési-oktatási intézmény által kiadmányozott iratnak tartalmaznia kell, így az iratnak tartalmaznia kell a nevelési-oktatási intézmény nevét, székhelyét, az *iktatószámot, az ügyintéző megnevezését*, az ügyintézés helyét és idejét, az irat aláírójának nevét, beosztását és a nevelési-oktatási intézmény körbélyegzőjének lenyomatát. Az EMMI rendelet 85. § (2) bekezdése értelmében a *határozatot meg kell indokolni. A határozat rendelkező részének pedig tartalmaznia kell a döntés alapjául szolgáló jogszabály megjelölését, ha a döntés mérlegelés alapján történt, az erre történő utalást, a mérlegelésnél figyelembe vett szempontokat és az eljárást megindító kérelem benyújtására történő figyelmeztetést*.

A köznevelésre vonatkozó jogszabályok az egyedi tanulók és a gyermekek ügyében a szülők által a köznevelési intézményekhez benyújtott kérelem eldöntésének *általános határidőjét nem állapítják meg*. Elődöm az *AJB-49/2018 számú jelentésében* éppen ezzel összefüggő álláspontját és aggályait fejtette ki. Az egyedi szülői sérelem intézményhez való írásbeli benyújtása esetében válaszadási határidőről a törvény nem rendelkezik, a konkrét, jogszabályban rögzített általános

döntési határidő hiánya pedig alkalmas e szülői kérelmekkel kapcsolatos intézményi döntések elhúzóására, ami a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggő visszásságot okoz.

Mindezek alapján a jelentésben ajánlással fordult az oktatásért felelős szakértőkhöz, aki a jelentésre adott válaszában kifejtette, hogy az intézményvezetőkhez érkezett szülői kérelem elbírálása esetén a helyi, intézményi belső szabályzatokban meghatározott határidő alkalmazása szükséges.

Az előzőekre tekintettel vizsgáltam az Iskola belső szabályzatait, hogy azok tartalmazzanak-e a szülői sérelmek kezelésével kapcsolatos előírásokat, különösen határidőket. Az Iskola honlapján elérhető nyilvános szabályzatok között megtalálható a 2017-ben elfogadott *Panaszkezelési Szabályzat* (a továbbiakban: Szabályzat), amely értelmében az iskola tanulóit, szüleiket és annak dolgozóit panasztételi jog illeti meg. Panaszt tenni olyan ügyekben lehet, amelyekkel kapcsolatban köteles, illetve jogosult intézkedésre az iskola. A panasz jogosságát, a körülményeket az intézmény vezetője vagy helyettesei kötelesek megvizsgálni, a panasz jogossága esetén pedig kötelesek az ok elhárításával kapcsolatban intézkedni, vagy az intézmény vezetőjénél, fenntartójánál intézkedést kezdeményezni. A Szabályzat 1. pontja szerint az érintett személy kezeli a problémát, vagy az osztályfőnökhöz fordul. Az osztályfőnök kezeli a problémát, vagy az igazgatóhelyetteshez fordul. Majd az igazgatóhelyettes kezeli a problémát vagy az igazgatóhoz fordul. Ezen túl a panasztevő az igazgatóhoz közvetlenül is fordulhat. A Szabályzat 3. pontja határozza meg tanuló esetén a panaszkezelést, amelynek első lépcsőjeként az osztályfőnököt nevesíti, aki aznap vagy másnap megvizsgálja a panasz jogosságát. Ha az osztályfőnök nem tudja megoldani a problémát, akkor azt közvetíti az igazgatóhelyettesnek, aki 3 napon belül egyeztet a panaszossal. Amennyiben a probléma megoldásához türelmi idő szükséges, 1 hónap időtartam után az érintettek közösen értékelik a „beválást”. Ha ez nem vezet eredményre, a panaszos képviselője jelenti a panaszt a fenntartó felé. Ezt követően az iskola igazgatója a fenntartó bevonásával 15 napon belül megvizsgálja a panaszt és javaslatot tesznek a megoldásra, majd a fenntartó egyeztet a panaszos képviselőjével, amit trásban is rögzítenek. Mindehhez pedig a Szabályzat Panaszkezelési Nyilvántartó Lap használatát írja elő.

Az egyedi ügyben a bántalmazást elkövető pedagógus a tanuló osztályfőnöke volt, ezért a szülő közvetlenül az igazgatóhoz fordult. A vizsgálatot az igazgató a Fenntartó bevonásával kezdte meg október 2-án, a vizsgálat eredményeként a munkáltatói intézkedés megtételéről október 9-én döntött, amiről a szülőt még aznap szóban értesítette. A szülő október 9-én e-mailben kérte az Iskola igazgatóját, hogy a szóbeli tájékoztatásról „hivatalos határozatot” hozzon. Az igazgató írásos, iktatás nélküli válaszában megfogalmazására 2018. október 25-én került sor.

A Szabályzat szerint a tanulói, illetve a szülői panasz az Iskola több intézkedésre jogosult alkalmazottjához benyújtható, így az érintett személyhez, az osztályfőnökhöz, az igazgatóhelyetteshez vagy az igazgatóhoz. Az eljárási szabályok szerint e személyek vagy maguk megoldják (kezelik) a problémát, vagy ennek hiányában a magasabb szinthez fordulnak. A Szabályzat eljárási rendje a tanulói, szülői panaszok kezelésére rövid határidőket állapít meg, az osztályfőnöknek egy-két napot, az igazgatóhelyettesnek pedig 3 napot biztosít. *Megállapítható, hogy a Szabályzat 1.4. pontja szerint ugyan közvetlenül lehet fordulni az igazgatóhoz, azonban a Szabályzat sem eljárási rendet, sem határidőt nem fogalmaz meg az igazgatóhoz benyújtott szülői panasz kivizsgálására.*

Van továbbá egy speciális előírás arra az esetre, amikor a panaszos nem fogadja el az Iskola megoldási módját: a Szabályzat szerint, ha a tanuló vagy a szülő a Fenntartóhoz fordul, akkor az igazgató a Fenntartó bevonásával 15 napon belül vizsgálja meg a panaszt. A Szabályzat ezen előírása különösen aggályos az Nkt. 37-38. §-ára figyelemmel, mivel így az intézménynek, mint iskolának a feladatai összemosódnak a fenntartónak az Nkt. által szabályozott jogorvoslati kérelem elbírálására vonatkozó hatáskörével. Ez az előírás felveti a fenntartó pártatlanságát, ha a későbbiek során az Nkt. szerinti szülői kérelem érkezik a fenntartóhoz, mivel a fenntartó képviselője már egyszer részt vett a sérelmes intézkedéssel szemben benyújtott iskolai intézkedés kivizsgálásában és annak iskola általi lezárásában. Mindezt erősíti meg az Nkt. 69. § (1) bekezdés a) pontja is, amely kimondja, hogy a köznevelési intézmény vezetője felel az intézmény szakszerű és törvényes működéséért.

Mindezek alapján megállapítom, hogy miközben e törvényi rendelkezésre a Fenntartó maga is több alkalommal is hivatkozott a válaszában, ugyanakkor a Szabályzatban foglaltaknak megfelelően az igazgató felkérte és a Fenntartó (képviseelője) vett részt a szülői panasz iskolai kivizsgálásában.

1.2 Az Iskola igazgatójának a szülői panaszra adott válaszát vizsgálva további jogsértések tárultak fel. A válasz sem tartalmilag, sem formailag nem felel meg az EMMI rendelet 83. § (4) bekezdésében és a 85. §-ában foglaltaknak. Az EMMI rendelet 83. § (4) bekezdése ugyanis azt követeli meg az iskoláktól, hogy ha a szülői kérelmet részben, vagy egészben elutasítják, vagy ha a szülő kéri, akkor nem elégséges az írásbeliség, a döntést *határozatra* kell foglalni. A feltárt tényállás alapján a szülő az érintett tanár iskolából való eltávolítását kérte, amelynek az igazgató nem tett eleget, tehát a szülő kérelmét elutasította, továbbá a szülő írásban is kérte a határozat meghozatalát.

Az iskolai kiadmányok és határozatok tartalmát rögzítő EMMI rendelet 85. §-ában foglalt feltételeknek a szülőnek adott válasz nem felelt meg, így az a szülő által is kifogásolt iktatószámot sem tartalmazta. Emellett abban nem volt fellelhető a döntés alapjául szolgáló jogszabályok megnevezése, sem az, hogy a döntése mérlegelési jogkörben született, az ott figyelembe vett szempontokat sem tartalmazta, valamint hiányzott az eljárást megindító kérelem benyújtásának lehetőségére vonatkozó szülő figyelmeztetés.

Rögzítenem szükséges azt, hogy a Szabályzat a szülői panaszok kezeléséről nyilvántartó lap vezetését írja elő, amelyet az Iskola nem bocsátott a rendelkezésemre.

Mindezek mellett nyomatékosan rá kell mutatnom az Iskolának a tanulói jogviszony megszüntetésre vonatkozó jogellenes felhívására, a tulajdonképpeni eltanácsolás módszerének jogszerűtlenségére. A bántalmazás iskolai vizsgálatát lezáró levelében az igazgató ugyanis felajánlotta a szülőnek az iskolaváltásban való segítségét, amelyre 5 napos válaszadási határidőt is szabott. E gyakorlattal összefüggésben az oktatási jogok biztosa korábban már más ügy kapcsán is kifejtette álláspontját, amellyel egyetértek. Eszerint „Az eltanácsolás, bár semmiféle jogi kötőerővel nem bír, mégis komoly batást tud gyakorolni a szülőre. A szülő és az iskola képviselőiben eljáró igazgató helyzete ugyanis rendkívül eltérő. A szülő ilyenkor nincs alkupozícióban, hiszen nem kíván gyermekének rosszat, nem akarja, hogy egy esetleges ellenséges környezetben legyen kénytelen tanulni. Az iskola részéről érkező hasonló felszólítás nyomán látszólag a szabad iskolaválasztás jogával él, amikor elviszi gyermekét más intézménybe, valójában azonban nyomásnak enged, mert úgy érzi, nincs más lehetősége. Ezzel a megoldási móddal az iskola jogilag szabályozott eljárásokon kívüli útra tereli az ügyet, amelynek pedig jogilag szigorúan kötött rendben kellene zajlania.”

A vizsgált ügyben az eltanácsolást az igazgató a helyzet súlyosságával magyarázta, mikor a szülő gyermeke szorongását jelezte az iskola felé, amelyet a szülő a bántalmazással hozott összefüggésbe, amit a tanuló tanárai inkább a gyermek képességeire vezették vissza, ugyanakkor a gyermek szorongásához vezető okok feltárására és azok feloldására intézkedéseket nem tettek.

Mindezek alapján az Iskola igazgatójának a szülői panasszal összefüggő eljárásával kapcsolatosan megállapítom, hogy az igazgató visszaélt hatáskörével, azon túllépve, a felmerült bántalmazás miatt a gyerekek kialakult szorongás feloldása helyett a panaszos szülővel és a tanulóval szemben nyomásgyakorlásként alkalmazta a jog eszközein kívül eső eltanácsolás módszerét, ezen eljárása a jogállamiság elvébe ütközve a panaszos és gyermeke tekintetében a tisztességes eljárásához való joggal összefüggő súlyos visszaállást okozott.

Megállapítom továbbá, hogy az Iskola Szabályzata hiányos az igazgatói panaszkezelés módjának és határidejének tekintetében, az iskolához érkezett szülői panaszok Fenntartó bevonásával való kivizsgálása tekintetében pedig az Nkt. rendelkezésével ellentétes előírást tartalmaz. Mindez a szabályozásbeli hiányosság a jogbiztonság követelményét sérti, míg a fenntartóval kapcsolatos előírás a tisztességes eljárásához való joggal és – a pártatlanság sérülése miatt – a jogorvoslathoz való joggal összefüggő visszaállást okoz. Az Iskola igazgatójának az egyedi eset lezárása tárgyában a szülőnek nem jogszabály által előírt formában és tartalommal adott válasza pedig alkalmas arra, hogy a jogbiztonság követelményével összefüggő visszaállást okozzon.

2. A szülői kérelem fenntartó általi elbírálása kapcsán

A szülő az Nkt. 37. § (2) bekezdése értelmében az iskola döntése, intézkedése, intézkedésének elmulasztása ellen – a közléstől, ennek hiányában a tudomására jutásától számított 15 napon belül – a gyermek érdekében eljárást indíthat. A szülői kérelem tárgyában az Nkt. 37. § (3) bekezdése alapján a fenntartó jár el, és hoz másodfokú döntést többek között a jogszabálysértésre vagy az intézmény belső szabályzatának megsértésére hivatkozással benyújtott kérelemlről. A panaszügy elbírálására az Nkt. 37. § (4) bekezdése kijelöli a fenntartón belül azt a személyt is, aki döntésre jogosult. E személy állami fenntartású nevelési-oktatási intézményben a Fenntartó vezetője,

települési önkormányzat által fenntartott nevelési-oktatási intézmény esetén a jegyző, más fenntartó esetén jogi és igazgatási képzési területen szerzett felsőfokú végzettséggel és szakképzettséggel vagy a döntéshozó nevelési-oktatási intézményben igazgatói munkakör betöltésére jogosító felsőfokú végzettséggel rendelkező személy járhat el.

A másodfokú eljárás során a döntéshozót az Nkt. 38. § (3) bekezdésében rögzítettek kötik: a jogorvoslati kérelem elbírálása során a tényállás tisztázására, a határidők számítására, az igazolásra, a határozat alakjára, tartalmára és közlésére, a döntés kérelemre vagy hivatalból történő kijavítására, kicserélésére, kiegészítésére, módosítására vagy visszavonására az Ákr. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. A Fenntartónak így az eljárása során érvényesíteni kellett a kérelem elbírálásának időpontjában hatályos Ákr. által meghatározott eljárási szabályokat.

Mindezek ismeretében abban egyetértek az oktatási államtitkár válaszában foglaltakkal, hogy a hatályos Nkt. megfelelő módon biztosítja a fenntartói másodfokú döntés meghozatalának jogi kereteit. Az államtitkár azon véleményével azonban nem értek egyet, miszerint „az adott döntéshozón múlik, hogy a vonatkozó szabályokat mennyiben képes, mennyiben kívánja betartani, alkalmazni.” E megközelítés ugyanis súlyosan sérti a jogállami garanciákat, mivel minden iskola fenntartójának a hozzá érkező szülői kérelmek tekintetében döntési kötelezettsége keletkezik a törvényben rögzített eljárási rend szerint: a már idézett Nkt. 38. § (1) bekezdésében foglaltakra a kérelmet elutasíthatja, az iskola döntését megváltoztathatja, vagy azt megsemmisítheti és az iskolát új döntés meghozatalára kötelezheti.

A vizsgált ügyben a Fenntartóhoz egy jogszabályba ütköző iskolai intézkedéssel szemben fordult a szülő. Álláspontom szerint a Fenntartónak e szülői kérelmet a jogszabályokban foglaltak figyelembe vétele mellett el kellett volna bírálnia, amelynek nem tett eleget. Ha a Fenntartó úgy ítéli meg, hogy a szülői kérelem tárgyában nem rendelkezik „hatáskörrel”, akkor döntését ennek megfelelően kell meghoznia. Mindezek alapján megállapítom, hogy a Fenntartó feltárt mulasztása a jobbiztonság követelményével, valamint a panaszos jogorvoslathoz való jogával összefüggő visszásságot okozott.

3. A köznevelési intézmények működése a gyermekek jogainak védelme kapcsán

3.1 Az Egyezmény 19. cikke hangsúlyozza a gyermekek egyenlő jogait, méltóságuk, fizikai és személyes épségük tiszteletben tartását, e cikk értelmében a gyermeket védeni kell a fizikai vagy érzelmi erőszak minden formájától, amíg a szülők vagy mások gondozásában (pl. óvoda, iskola) van. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 8. számú átfogó kommentárja (a továbbiakban: Kommentár) a testi fenyítés fogalmát a következőképpen határozza meg: „minden büntetés, amelyben fizikai erőt használnak azszal a szándékkal, hogy valamilyen mértékű fájdalmat vagy kényelmetlenséget okozzanak, akármilyen enyhe legyen is. Ezen kívül vannak olyan nem testi büntetési formák, amelyek kegyetlenek vagy lealacsonyítóak és ezért összeegyeztethetetlenek az Egyezménnyel. Ide tartozik például az olyan büntetés, amely lekicsinyli, megalázza, becsmérli, bűnbakká teszi, fenyegeti, megfélemlíti vagy nevetségessé teszi a gyereket.” A Kommentár továbbá azt is hangsúlyozza, hogy „a gyerekek különböző természete, kezdeti függőségük és fejlettségi szintjük, egyedülálló emberi potenciáljuk és védtelenségük egyaránt több és nem kevesebb jogi és más jellegű védelmet követel számukra az erőszak minden formájával szemben.”

Mindezekre a gyermekjogi alapvetésekre tekintettel elemeztem a köznevelésre vonatkozó szabályokat. Az Nkt. 46. § (2) bekezdése kimondja, hogy a gyermek személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani fizikai és lelki erőszakkal szemben. A gyermek és a tanuló nem vehető alá testi és lelki fenyítésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak. A pedagógus kötelességei között az Nkt. 62. § (1) bekezdése rögzíti azt is, hogy a pedagógus alapvető feladata közé tartozik, hogy a tanulók emberi méltóságát és jogait maradéktalanul tiszteletben tartsa. Az emberi méltósághoz való jog a köznevelés intézményeiben mindenkit, az oktatás-nevelés valamennyi szereplőjét, így a gyermeket is megillető alkotmányos alapjog, amely alapján – többek között – tilalmazott a gyermekek, a tanulók testi és lelki bántalmazása, illetve megalázó büntetésben való részesítése. Az emberi méltósághoz való jog a gyermekeket, a tanulókat az életkorukra való tekintet nélkül megilleti. A fentiek ismeretében arra kerestem választ, hogy a kötelező intézményi nevelésben, oktatásban bántalmazást elszenvedő tanuló számára milyen jogvédelmi intézkedések állnak rendelkezésre, egyrészt az őt bántalmazó pedagógusokkal szemben, másrészt az őt ért megrázkódtatások feldolgozására.

3.2 Az AJB-690/2019. számú jelentés rögzíti, hogy az általam korábban vizsgált ügyek arra mutattak, hogy – a hatalmas látenciával is számolva – az óvodai/iskolai nevelést-oktatást igénybevevő és ott a felügyeletet biztosító pedagógusoktól testi-lelki bántalmazást elszenvedő gyermek esetében még a szülő fellépése ellenére sincs következménye, sőt „nevelési hibaként” könyvelik el azokat, és szülői feljelentés esetén a nyomozási eljárás körében nem is vizsgálják a pedagógusok munkaköri feladatait. A lelki bántalmazások, megalázó bánásmód következtében a gyermeknél kialakult pszichés, lelki egészségi, akár tartós problémákat az eljáró hatóságok nem tekintik súlyos kötelezettségszegésnek, még a törvényben megfogalmazott egyértelmű, a pedagógus munkakörére vonatkozó tételes jogszabályi tilalom ellenére sem.¹ Így az utóbbi körbe, az Nkt. által tilalmazott magatartási formákat elkövető pedagógusokkal szemben a gyermekek, tanulók védtelenek.

Az előzőekre figyelemmel a vizsgálatomat a testi-lelki bántalmazást az intézményben elkövető pedagógusokkal szemben alkalmazható munkáltatói intézkedések tekintetében folytattam.

A pedagógusok felelősségének megállapítása során kiindulópontot a közalkalmazottak jogállásról szóló 1992. évi XXXIII. törvény adja, amelynek 2. § (3) bekezdése szerint a közalkalmazotti jogviszonyra a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) szabályait az e törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Az Mt. 56. § (1) bekezdése alapján a munkaviszonyból származó kötelezettség vétkes megszegése esetére kollektív szerződés vagy – ha a munkáltató vagy a munkavállaló nem áll kollektív szerződés hatálya alatt – munkaszerződés a kötelezettségszegés súlyával arányos hátrányos jogkövetkezményeket állapíthat meg. „Kollektív szerződésben, illetve munkaszerződésben pontosan, absztrakt módon meg kell határozni azokat a tényállásokat, amelyek lehetővé teszik a hátrányos jogkövetkezmények alkalmazását. Rögzíteni kell a büntetések nemeit és azok pontos mértékét. Nem lehet olyan szankciókat alkalmazni, amelyek a munkavállaló személyiségi jogait és emberi méltóságát sértik. Idetartoznak különösen a kötelezettségszegés és büntetés nyilvános közszéttétele, illetve egyéb, a munkavállalót megszegyenítő szankciók megállapítása. A kollektív szerződésben meghatározott hátrányos jogkövetkezmények függetlenek a munkáltató kárigényétől, illetve a munkajogviszony megszüntetésének jogától.”²

A bírói gyakorlat alapján a munkáltató egyoldalúan, külön megállapodás nélkül élhet az írásbeli figyelmeztetés eszközeivel. Ez a legenyhébb büntetési forma: megállapítja a vétkes kötelezettségszegésének tényét, figyelmezteti a munkavállalót kötelezettségeinek betartására, tájékoztatást ad arról, hogy a további kötelezettségszegések esetén a munkáltató súlyosabb eszközökkel fog élni. Az írásbeli figyelmeztetés önmagában nem jelent érdemi hátrányt, és a legenyhébb intézkedés.

Végezetül fontos rögzíteni a hátrányos jogkövetkezmények eljárási rendjét illetően, amire az Mt. indokolása is utal, hogy a jogszabály a munkavállaló vétkes kötelezettségszegésére alapított azonnali hatályú felmondás esetére sem ír elő sajátos eljárási kötelezettséget a munkáltató terhére. Így az ehhez képest a jóval enyhébb jogkövetkezmény alkalmazását megelőzően sem indokolt előzetes eljárás lefolytatása. Az Mt. 56. § (3) bekezdése utal az Mt. 78. § (2) bekezdésére, amely az azonnali hatályú felmondás szubjektív és objektív határidőit állapítja meg. E rendelkezéseket a hátrányos jogkövetkezmény kiszabásakor megfelelően alkalmazni kell. Álláspontom kialakítása során emellett figyelemmel voltam a Legfelsőbb Bíróság azon döntésére³ is, amely leszögezte, hogy a pedagógus a nevelésére,

¹ A Gyermekjogi Bizottság álláspontja szerint az érzelmi, lelki vagy mentális erőszak, durvaság („mental violence”) körébe tartozik a megalázás, a zaklatás, a verbális erőszak, a kirekesztés, kiközösítés következményei, és más olyan eljárások, amelyek lelki károkat okozhatnak vagy eredményezhetnek, mindez pedig különösen kora gyermekkorban különös jelentőséggel bír. „A kisgyerekek az elhanyagolás, bántalmazás és erőszak gyakori áldozatai, akár fizikai, akár érzelmi-lelki erőszakról van szó. [...] A kisgyerekek a legkevésbé képesek elkerülni ezt, vagy ellenállni, a legkevésbé képesek megérteni, mi történik, és a legkevésbé képesek védelmet kérni másoktól. Egyértelmű bizonyítékok utalnak arra, hogy az elhanyagolás és erőszak okozta trauma negatív hatással van a fejlődésre, a legfiatalabb gyerekek esetében például mérhető a hatása az agy fejlődési folyamataira. Figyelembe véve a fizikai és lelki-érzelmi erőszak és elhanyagolás széles körű jelenlétét kora gyerekekben, és ennek a hosszú távú hatásaira vonatkozó bizonyítékokat, az államoknak minden szükséges intézkedést meg kell tenniük annak érdekében, hogy óvják a kockázatnak kitett kisgyerekeket, nyújtsanak védelmet az erőszak áldozatainak, és tegyenek pozitív lépéseket a traumából való felépülésük segítéséért, ugyanakkor kerüljék el megbélyegzésüket az elszenvedett sérelmekért.” Lásd Gyermekjogi Bizottság, 7. sz. átfogó kommentár, A gyermek jogainak érvényesítése kora gyermekkorban, 2005, 36. bekezdés a) pont.

² Bankó Zoltán / Berke Gyula / Kiss György Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez

³ BH1998. 53.

felügyeletére bízott gyermekekkel szemben nem alkalmazhat testi fenyt. Az emiatt kiszabott legsúlyosabb fegyelmi büntetés (az elbocsátás) enyhítésére irányuló kereseti kérelem alaptalan.

Az oktatási államtitkár válaszában hangsúlyozta, hogy a pedagógus által elkövetett testi és lelki *kínzás* – a bírói gyakorlattal összhangban – *a legsúlyosabb szakmai kötelezettségzegés körébe tartozik*. Így az intézményvezetőnek minden bántalmazást vagy annak gyanúját felvető esetet haladéktalanul ki kell vizsgálnia és a szükséges intézkedést meg kell tennie. Álláspontja szerint az iskolai tanári erőszak kivizsgálása és szankcionálása alapvetően a *munkáltatói jogkörbe tartozó feladat*, a munkáltatói jogok gyakorlója az eset összes körülményeinek mérlegelése alapján hoz döntést, amely ellen a foglalkoztatási jogszabályok szerint a bírósági út biztosított.

Véleményében utalt arra, hogy e munkáltatói jog az intézményvezetőtől nem vonható el. A fenntartó ugyanakkor az Nkt. 83. § (2) bekezdés e) pontja alapján szülői panasz esetén jogosult ellenőrizni az iskola működésének törvényességét, ami keretében fényt deríthet arra, hogy az igazgatói vizsgálat alapos volt-e, az iskola gyakorlata körében egyedi esetről van-e szó, az igazgató az összes körülményt kellő súllyal mérlegelte-e. Kifejtette az államtitkár azt is, hogy a tanári erőszakkal kapcsolatba hozható, annak gyanújába került pedagógus fokozott munkáltatói figyelem mellett foglalkoztatható tovább és szükség lehet speciális konfliktuskezelő képzésen való kötelezésére is. Az adott munkáltató felelőssége annak eldöntése, hogy a történetek ismeretében alkalmasnak találja-e a továbbiakban a tanulókkal való munkavégzésre az érintett tanárt.

Az államtitkár által kifejtettek és számos egyedi panaszügy kapcsán feltárt ügy ismeretében a tanár általi bántalmazás megvalósulásakor vagy annak felmerülésekor a sérelmező magatartás feltárása *az érintett pedagógus munkáltatójának hatáskörébe tartozik*. Általánosságban elmondható azonban, hogy a munkáltatók – az eddigi tapasztalataim alapján – nem érdekeltek az egyedi esetek érdemi kivizsgálásában, mert a bántalmazás nyilvánosságra kerülése *az adott intézmény megítélését hátrányosan befolyásolhatja*. Abban az esetben – mint a jelenlegi ügyben is – ha a munkáltató fel is tárja a körülményeket, akkor az elkövetett jogsértés egyrészt nem kap nyilvánosságot, másrészt a munkáltató – kollektív szerződés hiányában, vagy ha e kérdérről a munkavállalóval kötött szerződés nem rendelkezik – *két lehetőség közül választhat*. Ezek egyike, hogy *figyelmeztetésben* részesíti a pedagógust, ami nem érdemi szankció. Dönthet a *munkaviszony megszüntetéséről*, amelynek az a veszélye nyilvánosság hiányában, hogy az érintett pedagógus akár *egy másik oktatási-nevelési intézményben tovább folytathatja a gyermekeket* az Nkt. által tiltott bántalmazó tevékenységét.

Az egyedi ügy kapcsán az Iskola vezetője hivatkozott az érintett pedagógus mellett kiálló *szülői támogató levélre*. Ennek kapcsán fontos leszögezni, hogy a gyermek bántalmazása semmilyen helyzetben, azaz sem intézményes keretek között, sem pedig családi körben nem fogadható el. Amennyiben bizonyíthatóan (elismerten) akár testi, akár más formában, és akármilyen „enyhén” is valósul meg a bántalmazás, ami egy pedagógus „módszertanában” jelen van, az egy jogsértés, és ott a közösség, más személyek, a szülők vagy más munkavállalók támogatásának ilyen módon *nem lehet befolyása* a jogi felelősség kérdésére, a jogkövetkezményekre. Jogellenes cselekményt nem legitimálhat semmiféle közösségi támogatás. Előfordulhat ugyanis, hogy a támogató levelet aláíró szülők nem ismerik az eset összes körülményeit, függő helyzetben vannak az adott pedagógustól, az iskolától. Sőt még azt sem lehet kizárni, hogy esetleg maguk sem tartják aggályosnak, vagy akár maguk is élnek ezekkel a tilalmazott „eszközökkel” családi körben. Mindez ráadásul a bántalmazott gyermek direkt vagy indirekt kiközösítésével járhat, ahol a közösség nem védelmet nyújt, hanem megbélyegzi az érintetteket, ez pedig könnyen iskolaváltáshoz vezethet. Az általam eddig vizsgált kortárs vagy pedagógus által elkövetett erőszak vagy bántalmazás esetén ugyanis tipikus végkifejlet, hogy a bántalmazott gyermeknek „kellott” távoznia az iskolából.

Mindezekre tekintettel álláspontom szerint az Iskola vizsgálati eljárásában tévesen ítélte meg a bántalmazó pedagógus módszertanát támogató szülői nyilatkozatok szerepét és funkcióját, a feltárt jogsértést egy nem érdemi szankció alkalmazásával kívánta orvosolni, egyben a bántalmazó pedagógus tovább foglalkoztatását biztosította. A vizsgált kérdés nyomán az is felvetődik, hogy az érintett kisdíjakban fel sem merült az, hogy az Iskolában joguk van mindennemű fizikai bántalmazás (figyelmeztető „fejbe kólintás”) nélkül tanulni és ezt éppen az őket tanító pedagógusoknak a felelőssége biztosítani, hanem elfogadták tanáruk módszereit és azzal szemben nem kértek segítséget. Ez mind azt támaszthatja alá, hogy nem először találtak hasonló bánásmóddal, és nem ismerték fel alapvető jogaikat.

Mindezek alapján megállapítom, hogy az egyedi ügy kapcsán meghozott munkáltatói intézkedés, egyéb jogkövetkezmények alkalmazásának (pl. nyilvános bocsánatkérésre, konfliktuskezelő képzésen való részvételre kötelezés), illetve ennek során a szülői közösség véleményének figyelembe vétele a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásságot okozott. A vizsgált ügyben a jogtudatosság hiánya kapcsán megállapítható abból a szempontból is a gyermeki jogok sérelme, hogy az érintett tanulók körében az őket megillető, a Gyermekjogi Egyezmény és az Nkt. által is tételiesen garantált alapjogok, az emberi méltósághoz, az erőszak és bántalmazás valamennyi formájával szembeni védelemhez való jog tartalma, értelme nem volt ismert.

Összegzés

A Gyvt. 2. § (1) bekezdésében megfogalmazott alapelve szerint a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhatóság, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelői szolgálatként eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal, más szervezetek és személyek e törvény alkalmazása során a gyermek legjobb érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el. A Gyvt. 6. § (5) bekezdése kimondja, hogy a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenytésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak. *A Gyvt. idézett szakasza 2005-ben egészült ki a testi fenytés tilalmával. A módosításhoz fűzött jogalkotói indokolás szerint az addig hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében a gyermek bántalmazása a szülő számára nem tiltott mindaddig, amíg nevelési célzatú és a bírói gyakorlat szerint még elfogadhatónak tartott mértéket nem haladja meg. Ez tág lehetőségeket biztosít a fegyelmező számára, és sok esetben a gyermek fejlődését, személyiségét veszélyezteti. Ezért a gyermeki jogok oldaláról a szabályozás felülvizsgálata – összhangban az Európa Tanács ajánlásaiban, a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról szóló 45/2003. (IV. 16.) OGY határozatban, valamint a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) OGY határozatban foglaltakkal – elengedhetetlenné vált.*

A Gyermekjogi Egyezmény nyomán a gyermekvédelmi törvény tehát azt az értékrendet közvetíti, hogy nem csupán a kegyetlen, embertelen, megalázó testi fenytés, hanem a testi fenytés bármely, akár enyhébb formája az adott céljától függetlenül önmagában tilalmazott, a gyermek nem vethető alá testi, érzelmi fenytésnek, fenyegetettségeknek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak, büntetésnek.

A tárgykörben az Gyvt. 6. § (5a) bekezdése sem hagyható figyelmen kívül, amely 2014-től kimondja, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a védelme érdekében eljáró szakemberek – különösen a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetése érdekében – egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el. Az indokolás szerint a gyermekek védelmét a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen 2007. október 25-én kelt Lanzarote-i Egyezmény 15. cikk (2) bekezdése indokolta, ez a módosítás a gyermeki jogok érvényesítésének körét bővíti azáltal, hogy kimondja az egységes elvek és módszertan alapján történő eljárás elvét. A gyermeknek ehhez az elvhez a védelmét biztosító valamennyi eljárásban joga van. A törvény garanciális elemként külön kiemeli a gyermek bántalmazása elleni fellépés esetét.

Amint arra már korábban felhívtam a figyelmet, az Nkt. határozottan tiltja a gyermekek bárminemű, nemcsak a testi, hanem a lelki bántalmazását, ideértve a megalázó bánásmódot is. A Gyermekjogi Egyezmény egyik legfontosabb elvi tétele egyértelműen a gyermekjogi jogsértések megelőzése (*prevention*), mivel ezek következményei egy fejlődőben lévő, kialakuló személyiség, énkép esetében súlyos következményekkel járhatnak. A határozott egyezményi és törvényi tilalom ellenére a jelenlegi jogszabályi környezet, illetve a gyermekek legjobb érdekének védelmére hivatott jogalkalmazói (rendőrségi, intézményi, fenntartói, munkáltatói) gyakorlat *nem nyújt kellő garanciát állásponatom szerint a gyermekeket a kötelező intézményes nevelésben-oktatásban bántalmazó, a felügyeletüket ellátó személyekkel szemben.* Utalni kell itt arra is, hogy *mindez akut rendszerprobléma, nem egyetlen intézmény önálló felelőssége.*

Mindezeket a már hivatkozott A JB-690/2019. számú jelentésben feltárva, kifejezetten az esetleges büntetőjogi felelősség vonatkozásában, arra kértem fel a legfőbb ügyészt, hogy tekintse át a jelenlegi jogi szabályozást és gyakorlatot, hogy kellő garanciák álljanak rendelkezésre

és világos gyakorlat alakuljon ki az oktatási-nevelési intézményekben a gyermekeket a felügyeletükért, gondozásukért felelős személyek által ért súlyos lelki bántalmazással, fenytéssel, kegyetlen, megalázó büntetéssel, bánásmóddal szemben. A legfőbb ügyész a megállapításokkal nem értett egyet és nem látta indokoltnak, hogy a kérdéskörben bármilyen intézkedést tegyen.

A mostani eset nyomán ugyanakkor ismét meg kell állapítanom, hogy a gyermekek intézményes nevelése-oktatása során felmerülő bántalmazó eseményeket feltáró eljárásjogi helyzet hiányosságai a gyermekek emberi méltóságához, valamint védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő súlyos visszásságot okoz.

Intézkedéseim

A jelentésben feltárt, alapvető jogokkal összefüggő visszásság orvoslása, illetve jövőbeni bekövetkezésük lehetőségének a megelőzése érdekében

1. az Ajbt. 32. §-a alapján *kezdeményezem* a fenntartó Baptista Szeretetszolgálat Egyházi Jogi Személy vezetőjénél, hogy
 - a. az egyedi ügyben és a jövőben az Iskolával szemben hozzá érkező szülői kérelmeket az Nkt. 37-38. §-ában foglalt rendelkezések szerint bírálja el,
 - b. fenntartóként az Nkt. 83. § (2) bekezdés e) pontja alapján a bántalmazással összefüggésben soron kívül ellenőrizze az Iskola működésének törvényességét;
2. az Ajbt. 32. §-a alapján *kezdeményezem* a téglási II. Rákóczi Ferenc Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola intézményvezetőjénél, hogy
 - a. az Iskola Panaszkezelési Szabályzatában rögzített eljárásrendet egyértelműsítse és a hozzá érkező panaszok kezelésénél a Szabályzat előírásait alkalmazza,
 - b. az Iskola valamennyi tanulója számára a gyermekek korosztályának megfelelően és érhető formában, valamint a pedagógusok számára szervezzen az iskolán belüli konfliktusok kezelésével, illetve a tanulók jogaival kapcsolatos előadásokat;
3. az Ajbt. 32. §-a alapján *kezdeményezem* az emberi erőforrások miniszterénél, hogy – az igazságügyi miniszter, a belügyminiszter, illetve az országos rendőrfőkapitány és a Kúria elnökének bevonásával – tekintse át a jelenlegi szabályozást és gyakorlatot, hogy kellő garanciák álljanak rendelkezésre, világos gyakorlat alakuljon ki az oktatási-nevelési intézményekben a gyermekeket a felügyeletükért, gondozásukért felelős személyek által ért testi és lelki bántalmazással, fenytéssel, kegyetlen, megalázó bánásmóddal szemben.

Budapest, 2019. november 27.



Dr. Kozma Ákos
Dr. Kozma Ákos